

MANŽELSKÉ POVINNOSTI A JEJICH VYKONATELNOST

MICHAL ŠALOMOUN

Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract in original language

V českém, slovenském i polském rodinném právu existuje několik manželských povinností, u nichž je možné pochybovat o jejich vykonatelnosti. Je to zejména povinnost manželů žít spolu a být si věrni. Pokud se nad vykonatelností těchto povinností zamyslíme, tak jejich faktická realizace představuje na jedné straně pás cudnosti a na druhé straně domácí vězení. Přestože je nemálo zastánců těchto nástrojů, v rovině ryze právní bychom jejich použití měli zavrhnout, ale proč? Nabízí se dvojí zdůvodnění. Jedno provedl Nejvyšší soud ČR, který tyto povinnosti jednoduše prohlásil za proklamativní. Druhým zdůvodněním by mohlo být, že použití těchto nástrojů by bylo v rozporu s právem na tělesnou integritu a právem na osobní svobodu člověka.

Key words in original language

Manželské povinnosti, vynucení povinností, povinnost manželů žít spolu a být si věrni

Abstract

Czech, Slovak, and Polish family laws feature a number of marital duties that might be disputed in terms of their enforceability. This concerns predominantly the marital duty to live together and remain faithful. Thinking of enforceability of these duties brings us to a conclusion that their common implementation could only be performed by using the chastity belt on one hand or by imposing the house arrest on the other. Although there are many supporters of the latter two solutions, these should be lawfully rejected; but why? There are two reasons. The first one was provided by the Supreme Court of the Czech Republic which adjudicated that such duties are proclamative. The second reason implies that using these tools would be contrary to the right of body integrity and the right of personal freedom of a human being.

Key words

Marital duties, enforcement, marital duty to live together and remain faithful

1.1 ÚVOD

Jednou z mnoha možností, jak nahlížet na právní řád, je pojetí právního řádu jako katalogu nejrůznějších práv a povinností, které jsou přiřazovány nejrůznějším subjektům. Lidská zkušenost ukazuje, že dát někomu právo nebo povinnost mnohdy nestačí, a proto musí být práva a povinnosti

vykonatelná. Vykonatelnost je vlastně mocenská realizace práva, která nastupuje tam, kde si právní subjekt neplní svoji povinnost dobrovolně.

V případě nesplnění povinností je tedy možné obrátit se na soud žalobou na splnění povinnosti. Soud potom v nalézacím řízení zkoumá, zda tu určitá povinnost je či není, a pokud shledá, že je, pak nařídí povinnému, aby povinnost realizoval. Pokud povinný ani po této intervenci soudu svoji povinnost dobrovolně nesplní, je možné přistoupit k jejímu vynucení formou exekuce nebo výkonu rozhodnutí. V případě povinností nepeněžní povahy, o kterých bude v tomto článku řeč, je pak takové vynucení povinnosti prováděno ukládáním pokut povinnému, dokud povinnost není splněna.

1.2 MANŽELSKÉ POVINNOSTI

Právně regulovat lze v podstatě cokoli, tedy i vztahy v rodině a život v ní. V kontinentálním právním prostředí tato regulace bývá provedena zpravidla ve speciálním kodexu nazvaném zákon o rodině nebo podobně. Nejinak je tomu v České republice, Slovenské republice a Polské republice. Jednotlivé zákony o rodině těchto států mají rovněž speciální pasáž obsahující výčet práv a povinností manželů.

V českém zákoně o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině) je tato úprava obsažena v § 18 a zní: „Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.“

Ve slovenském zákoně o rodině (zákon č. 36/2005 Z.z., o rodine a o zmene a doplneni niektorých zákonov) je úprava manželských povinností upravena v § 18, který zní: „Manželia sú si v manželstve rovni v právach a povinnostiach. Sú povinní žiť spolu, byť si verní, vzájomne rešpektovať dôstojnosť, pomáhať si, starať sa spoločne o deti a vytvárať zdravé rodinné prostredie.“

V polském zákoně o rodině (Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59) je tato úprava v čl. 23, který zní : „Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Ss obowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli.“

Jednoduchou syntézou uvedené právní regulace (zejména srovnání českého a slovenského zákona o rodině, které jsou v tomto smyslu obsahově totožné) lze dospět k tomu, že v právním řádu České a Slovenské republiky (pro Polskou republiku to platí obdobně) se vyskytují tyto právní povinnosti:

1. povinnost manželů žít spolu

2. povinnost manželů být si věrni
3. povinnost manželů vzájemně respektovat svoji důstojnost
4. povinnost manželů pomáhat si
5. povinnost pečovat o děti

Uvedené povinnosti jsou v právních předpisech zcela jasně a zřetelně označeny jako právní povinnosti, takže o jejich významu coby právních povinností není zřejmě pochyb. Pokud tomu tak ovšem je, pak by v rámci obecné logiky měly být tyto povinnosti i vynutitelné. Prakticky by tak mělo být možné, aby v případě, že manžel opustí manželku (nebo naopak) byl jaksi přinucen k návratu. Manžel v případě opuštění manželky by totiž porušoval svoji povinnost žít s manželkou. Žaloba manželky na splnění této povinnosti by tak měla být úspěšná, a celé soudní řízení by tak mělo vyústit v plnění povinnosti manžela žít s manželkou, tedy k návratu manžela. Otázka je, zda tomu tak opravdu bude.

1.3 VYNUCENÍ MANŽELSKÝCH POVINNOSTÍ

Při vynucování manželských povinností je rovněž třeba se zamyslet nad faktickou realizací nuceného výkonu těchto povinností. V případě neplnění povinností manželů žít spolu to v podstatě znamená dotáhnout manžela (manželku), který opustil druhého manžela, zpět do společného obydlí. To si lze jistě představit jako možné, nicméně se to trochu přičí současnému pojetí lidských práv kohokoli někam násilně přemísťovat.

Ještě absurdnější nucený výkon povinností by byl v případě neplnění povinností manželů být si věrni. V případě nevěry manželky by to bylo možné technicky realizovat pásem cudnosti, tedy nástrojem, který k uvedenému účelu byl historicky vyvinut. Nicméně v opačném gardu, tedy jakýsi pás cudnosti pro muže vyvinut nebyl. Nucená realizace této povinnosti tak v případě povinného – muže nemá uspokojivé technické řešení.

Absurdnost vynucení těchto manželských povinností spočívá především v pojetí lidských práv a v poměrování jejich důležitosti. Pokud je totiž nejvyšší hodnotou člověka lidský život a svoboda jednotlivce, pak je zřejmé, že právo na ochranu rodiny stojí oproti lidské svobodě a právu na tělesnou integritu na nižším stupínku důležitosti. Je tak zřejmé, že vynucovat povinnost manželů být si věrni pomocí pásu cudnosti, přičemž jinak to v podstatě nejde, nebude v dnešním pojetí práva možné, neboť by se se tím zároveň zasahovalo do práva na tělesnou integritu a práva na osobní svobodu.

Historicky však nebylo nic ojedinělého zabezpečovat výkon těchto povinností i normami trestního práva. Podotýkám, že to bylo ještě před tím, než se do popředí právního řádu dostala koncepce uplatňování základních

lidských práv. Například trestní kodex z roku 1852 znal v oddílu o přečinech a přestupcích zvláštní podstatu cizoložství. Podle § 206 cit zákona bylo stanoveno: „Osoba oddaná, která se dopouští cizoložství, jakož i osoba neoddaná, s níž cizoložství bylo spácháno, vina jest přestupkem a potrestána buď vězením od 1 do 6 měsíců, žena však potrestána má být přísněji tehdy, když pro spáchané cizoložství může vzejít pochybnost a manželském původu dítěte, které potom přijde na svět.“¹

1.4 ZDŮVODNĚNÍ NEMOŽNOSTI VYNUCENÍ MANŽELSKÝCH POVINNOSTÍ

Navážu-li na předchozí odstavce a na příklad s podáním žaloby na vynucení povinnosti manželů být si věrni, lze předpokládat, že taková žaloba by měla být zamítnuta. Společensky přijatelný výsledek bychom sice měli, ale jak tento postup odůvodnit.

Jednou z možností, jak to udělat, předvedl Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku ze dne 14. 8. 2008, sp. zn. 22 Cdo 1726/2007. V uvedeném případě se manžel, který byl oprávněným z věcného břemene spočívajícím v právu doživotního a bezúplatného užívání nemovitostí, domáhal vyklizení uvedené nemovitosti, které užívala též jeho manželka, která byla rovněž vlastnící uvedené nemovitosti a povinnou z věcného břemene. Odvolací soud opřel zamítnutí žaloby mimo jiné též o § 18 zákona o rodině. Z povinnosti manželů žít spolu dovedl odvolací soud právo manželky na užívání bytu, zatíženého věcným břemenem svědčícím jejímu manželovi, a to i proti jeho vůli. Proti tomuto závěru se ohradil Nejvyšší soud ČR, který v uvedeném rozsudku, kterým zrušil rozhodnutí odvolacího soudu, uvádí: „Obecně platí, že oprávněný z věcného břemene má právo umožnit užívání bytu zatíženého břemenem i svému manželovi. [...] Avšak povinnost takové užívání manželovi umožnit nelze z platného práva dovést; proklamativní povinnost manželů žít spolu nelze tímto způsobem vynucovat, zejména v případě, že vztahy manželů jsou již vážně narušeny a dochází mezi nimi k soudním sporům. Zamítnutí žaloby na vyklizení bytu podané manželem, oprávněným z věcného břemene umožňujícího užívat byt, proti manželce, která je vlastnící zatíženého bytu, tak nelze opřít o povinnost manželů žít spolu (§ 18 zákona o rodině).“

Zdůvodnění Nejvyššího soud ČR tak bylo provedeno tak, že manželské povinnosti jsou pouze proklamativní, tedy nevynutitelné. Uvedené odůvodnění se sice vypořádalo s konkrétním případem, nicméně je problematické z toho důvodu, že jaksi podkopalo právní jistotu ohledně povinností v celém právním řádu. Z odůvodnění uvedeného rozhodnutí lze totiž dovést, že v právním řádu jsou dva typy povinností. Jedny, které se plnit musí, a druhé, které se plnit nemusí. To by ještě nebylo nic strašného,

¹ Citováno podle Haderka, J.: Uzavírání manželství z hlediska právního, Academia, Praha 1977, str. 175.

problém však nastává v tom, jak poznat, které povinnosti jsou ony proklamativní, a které nikoli.

Ačkoli nehodlám zpochybňovat autoritu Nejvyššího soudu ČR, mám za to, že odůvodnění nevynutitelnosti manželských povinností by bylo vhodnější udělat jinak. Právní argumentace by se měla opírat o to, že manželské povinnosti se mohou dostat do kolize s osobnostními právy manžela jakožto fyzické osoby, zejména s právem na osobní svobodu a s právem na zachování lidské důstojnosti. Jedná se tedy o metodu poměrování důležitosti v kolizi stojících práv a povinností. Rovněž tato práva (právo na tělesnou integritu a osobní svobodu) jsou základní lidská práva, jež jsou nezadatelná a nezczitelná, proto se těchto práv nelze vzdát a to ani ve prospěch manžela. Ostatně právní úprava v určitých ohledech dokonce počítá s tím, že se manželské povinnosti nemusejí respektovat. Důkazem toho je např. institut vykázání manžela z bytu dle § 44 a násl. zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, a dle § 76b občanského soudního řádu.

Manželské povinnosti žít spolu a být si věrni jsou komplikovaně realizovatelné, neboť narážejí na osobnostní práva druhého manžela. Nelze však říci, že by osobnostní práva druhého manžela tyto povinnosti zcela negovala. V manželském soužití je zkrátka možno do osobnostních práv druhého manžela zasahovat podstatně více, než kdyby to manžel nebyl. Tato větší míra tolerované intervence je patrná zejména v trestním právu v institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného a v právu odepřít výpověď. Trestní stíhání za určité trestné činy spáchané mezi manžely je tak bez souhlasu druhého manžela vyloučeno (např. trestný čin ublížení na zdraví nebo znásilnění).

1.5 ZÁVĚR

Je zřejmé, že při uvažování o vykonatelnosti manželských povinností se dostáváme do schizofrenní situace. Na jednu stranu právní řád obsahuje zcela jasně formulovanou povinnost a na druhou stranu se ji zdráhá vykonat. Problém je, co s tím? Neměla by se povinnost manželů být si věrni a žít spolu z právního řádu odstranit? Nebylo by to vůči adresátům právních norem férovější, aby právní řád obsahoval pouze povinnosti, které jsou vskutku povinnostmi právními a tedy vynutitelnými?

Druhá varianta řešení spočívá v zachování stávajícího stavu, tedy v ponechání této povinnosti v právním řádu. Pak je však třeba připustit, že v právním řádu jsou dva typy povinností, jedny, které se plnit musí, a druhé, které se plnit nemusí. Problém nastává v tom, jak poznat, které jsou které.

Jednoduché řešení bez připuštění sexuální volnosti v manželských vztazích, zdá se, neexistuje. Nakonec se ukazuje, že uvedený rozpor bude třeba vyřešit v ryze právně argumentační rovině tak, že povinnost manželů žít spolu a být si věrni, právními povinnostmi jsou, nicméně jejich vykonatelnosti brání právo na tělesnou integritu a právo na osobní svobodu, která jako práva ryze osobnostní jsou vnímána jako hodnotově vyšší než

*Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1*

právo na rodinný život a z něho vycházející povinnosti manželů žít spolu a být si věni.

Literature:

- Haderka, J.: Uzavírání manželství z hlediska právního, Praha, Academia 1977, str. 375, ISBN neuvedeno.

Contact – email

advokacie@oou.cz